

Mövzu 14. Dövlət idarəçiliyində idarəetmə qərarlarının qəbulu

- 1. Dövlət idarəçiliyində qərarların qəbulu sistemi.**
- 2. Qərar qəbulunun uzlaşması problemləri.**
- 3. İqtisadi sistemində məqsədlərə uyğun qərarların uzlaşmasında əks əlaqə.**
- 4. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəçiliyi arasında əlaqə**

1. Dövlət idarəçiliyində qərarların qəbulu sistemi.

İşlənib hazırlanmış, hüquqi aktlarda və digər rəsmi sənədlərdə öz əksini tapmış dövlət siyasəti idarəetmənin, qərar qəbulunun və onların sonradan qiymətləndirilməsinin əsasını təşkil edir. Dövlət siyasətinin reallaşdırılmasının idarə olunması uyğun tədbirlərin, konkret fəaliyyətlərinin yerinə yetirilməsini tələb edir ki, bunlar da ilk növbədə sərəncamlar, rəhbərlərin və ya kollektiv orqanın qərarları şəklində meydana çıxır. Bu qərarların qəbul olunmazdan qabaq onların əsaslandırılması üçün məsuliyyətli və gərgin iş tələb olunur, belə ki, dövlət hakimiyyətinin qərarları həmişə milyonlarla insanların maraqlarına toxunur.

Qərarların qəbulu dövlət idarəetmə proseslərinin əlverişli elementidir ki, onun köməyi ilə idarəedənlərin idarəolunanlarla qarşılıqlı fəaliyyəti təmin olunur. Təcrübə göstərdi ki, dövlət idarəçiliyində inzibati-amirlik qaydası ilə siyasi qərarların qəbulu və icrası mənfi nəticələrə səbəb olur. Azərbaycanda cəmiyyətdə və dövlətdə islahatların getdiyi, hakimiyyətin həm şaquli, həm də üfüqi bölgüsünün aparıldığı bir vaxtda dövlət qərarlarının hazırlanması və qəbulu proseduralarının demokratikləşdirilməsi, bu qərarların münaqişəlilik dərəcəsinin təhlili, onlarda düzəlişlərin edilməsi imkanlarının araşdırılması aktualıq kəsb edir.

Bütün idarəetmə səviyyələrində - mərkəzdə, yerli icra hakimiyyətləri, yerli özünüidarəetmə səviyyəsində qərarlar qəbul olunur. Uyğun olaraq qərar qəbul edən subyektlər kimi, 1) mərkəzi dövlət orqanları, 2) yerli icra hakimiyyəti orqanları, 3) yerli özünüidarəetmə orqanları çıxış edirlər. Həlli üçün qərarların qəbul olunduğu problemlər idarəolunan obyektlərin tələbatları və maraqları ilə müəyyən olunur.

Dövlət qərarı dedikdə dövlət orqanlarının ictimai məqsədlərə nail olmağa yönəlmiş müəyyən fəaliyyət istiqamətlərinin əsaslandırılması və seçilməsi başa düşülür. Bu baxımdan dövlət qərarlarını siyasi və inzibati qərarlara ayırmaq olar. Siyasi qərarlar siyasi rəhbərliyin ümumi ifadəsidir. İnzibati qərarlar isə insanların istehsal-təsərrüfat, sosial və mədəni həyatının ayrı-ayrı sahələrinin və ayrı-ayrı təşkilatların cari praktiki fəaliyyətini tənzimləyən aktlardan ibarətdir. İnzibati qərarlar icra hakimiyyəti və idarəetmə orqanlarının funksiyasıdır.

İnzibati qərarlardan fərqli olaraq siyasi qərarlar həmişə birbaşa və ya dolayı yolla müəyyən ictimai qruplara ünvanlanır, onlar arasında münasibətlərin tənzimləmə vasitəsi olur, sosial məqsədlərin və maraqların ifadə və reallaşma vasitəsi kimi çıxış edir. Bu qərarlar siyasi hakimiyyət subyektlərinin və siyasi

rəhbərliyin fəaliyyətinin nəticəsidir. Siyasətin üstünlüyü prinsipinə uyğun olaraq dövlət idarəetməsində siyasi qərarlar inzibati-idarəetmə qərarlarından daha böyük əhəmiyyətə malik olur.

Dövlət qərarı hər şeydən əvvəl qərarı qəbul edən subyektlə - rəhbər dövlət hakimiyyəti orqanı (kollegial və ya fərdi liderlə); qərarı icra edən subyektlə - dövlət qulluğu aparatı ilə; qərarın ünvanlandığı obyektlə - aşağı idarəetmə orqanları, cəmiyyətin həyatının müxtəlif sferalarında məşğul olan sosial qruplarla, siyasi və ictimai birliklərlə xarakterizə olunur.

Dövlət qərarının digər xüsusiyyətləri aşağıdakılardan ibarətdir:

- qərarın nüfuzu, qərarı qəbul edən dövlət hakimiyyəti subyektinin səviyyəsi, onun legitimliyi və əsaslandırılmış olması;
- qərarın diapazonu (əhatəsi), qərarın təsir göstərdiyi siyasi ərazi və tapşırıqların həcmi; siyasi qərarlar bir qayda olaraq çoxməqsədli olur;
- qərarın informasiya təminatı, yəni onun qəbul olunduğu informasiya bazası;
- qərar qəbulunun texnologiyası və üslubu; bu, qərarın hazırlanması və qəbulunun metod və üsulları çoxluğunu, informasiyanın alınması və dərk olunması üsullarını, alternativ variantların müzakirəsi və yaxşılarının müəyyənləşdirilməsinin qaydalarını və xarakterini nəzərdə tutur;
- məqsədlərin müəyyənləşdirilməsi və onların həyata keçirilməsi vasitələrinin seçilməsi zamanı yanaşmalar;
- qərar qəbulunun tipləri - demokratik və ya avtoritar;
- qərarın praktiki əhəmiyyəti və s.

Dövlət qərarlarını bir çox əsaslara görə aşağıdakı kimi təsnifləşdirmək olar:

1. İdarəetmə subyektlərinə görə: a) ümumxalq qərarları (seçki, referendum); a) mərkəzi və yerli qərarlar; v) qanunverici, icra və məhkəmə hakimiyyəti orqanlarının qərarları: q) təkbəşinə və kollegial qərarlar.
2. Məqsədlərə və fəaliyyət müddətinə görə - strateji (uzunmüddətli), taktiki (ortamüddətli), operativ (qısamüddətli) qərarlar.
3. Təsir miqyasına görə - ümumdövlət, yerli, təşkilatlararası, təşkilat daxili qərarlar.
4. Normativ təbiətinə görə - ümumi (normativ), xüsusi (qeyri normativ).
5. Hüquqi qüvvəsinə görə - ali (konstitusiyalı) qanunverici və qanundan irəli gələn qərarlar.
6. Hüquqi aktların formasına görə - qanunlar; fərmanlar; parlamentin, məhkəmənin, hökumətin qərarları; sərəncamlar (prezidentin, hökumətin, rəhbər qanunverici və icra hakimiyyəti orqanlarının), əmrlər (dövlət orqanlarının və onların struktur bölmələrinin rəhbərlərinin), hökmlər (məhkəmə), sanksiyalar (cinayət-axtarış, prokuror orqanlarının), dekretlər, göstərişlər, təlimatlar və s.; proqramlar, bəyanatlar, əsasnamələr, nizamnamələr, beynəlxalq müqavilə və razılaşmalar və s.
7. məzmununa görə - siyasi, inzibati, iqtisadi, təşkilati, texnoloji və s.
8. İcra üçün əhəmiyyətinə görə - məcburi, məsləhət görülməli.
9. Təsirin xarakterinə görə - stimullaşdırıcı, prteksionist, məhdudlaşdırıcı, qadağanedici və s.

10. Aşkarlıq dərəcəsinə görə - ümumi istifadə, xidməti istifadə, məxfi, tam məxfi.

11. İdarəetmə funksiyalarına görə - planlaşdırma, təşkilətmə, nəzarət məsələləri üzrə qərarlar və s.

Siyasi qərarlara misal olaraq dövlət proqramları, sosial-iqtisadi, sosial-siyasi, hərbi strateji konsepsiyaları, qanunverici aktları, prezident fərmanlarını aid etmək olar. İnzibati idarəetmə qərarlarına hökumətin qərarlarına, nazirlik və təşkilatların əmr və sərəncamlarını aid etmək olar.

Ümumiyyətlə, siyasi və inzibati qərarlar arasında fərqlər nisbidir, çünki dövlət idarəetməsi öz təbiəti etibarlı ilə siyasi xarakter daşıyır. Siyasət isə idarəetmənin müəyyənəddici səyiyyəsidir.

2. Qərar qəbulunun uzlaşması problemləri.

Qərar qəbul prosesinin əsas mərhələsi məqsədlərin seçilməsidir. İdarəetmə qərarları öz mahiyyətinə görə seçilmiş məqsədlərin yerinə yetirilməsindən ibarətdir. Məqsədin seçilməsi istənilən qərarları işlənilib hazırlanması və qəbul olunmasında başlanğıç mərhələdir.

İdarəetmə məqsədləri bir çox əsaslara görə təsnifləşdirilir: ictimai-siyasi dəyərlərin səviyyəsinə görə - ali məqsədlər və adi məqsədlər; ümumilik dərəcəsinə görə - ümumxalq (ümumdövlət), milli, sinfi, qrup (korporativ), kollektiv, fərdi məqsədlər; cəmiyyətin həyat fəaliyyətinin müxtəlif sahələri üzrə - iqtisadi, sosial, siyasi, mədəni; aktuallığına görə - təxirəsalınmaz məqsədlər, situasiyadan asılı olmayan və mövcud situasiya ilə aktuallaşan məqsədlərə nail olma dərəcəsinə görə - real əldə edilə bilən və reallaşdırılması ehtimal olunan məqsədlər və s.

Dövlət idarəetməsinin əsasını dövlət siyasəti təşkil edir. Siyasi rəhbərlik idarəetmənin ali səviyyəsidir. Buna görə də dövlət qərarlarının ümumiləşdirilmiş əsasını siyasi kursun - dövlət strategiyasının seçilməsi təşkil edir.

Siyasi seçim dedikdə, verilmiş tarixi inkişaf mərhələsində dövlətin əsas fəaliyyət vəzifələrini, onun uzun müddətli ümumi məqsədlərinin müəyyənəddirilməsi və uzlaşması başa düşülür.

Çoxsaylı ümumi məqsədlər içərisində dövlətin mahiyyətə alternativsiz olan ali məqsədləri aşağıdakılardır: a) müəyyən siyasi sistem tipinin və ona uyğun olan siyasi rejimin yaradılması və saxlanılması; b) dövlətin mövcudluğunun əsası kimi cəmiyyətin bütövlüyünün qorunub saxlanması; v) ümumi dəyərlərin formalaşdırılması və reallaşdırılması, əhalinin ümumi maraqlarının ödənilməsi; q) dövlətin və cəmiyyətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi; d) xarici aləmlə və digər dövlət qurumları ilə qarşılıqlı əlaqələrinin təmin edilməsi. Bütün digər məqsədlər və strategiyalar bu və ya digər dərəcədə birbaşa və ya dolaylı yolla bütövlükdə dövlət idarəetmə sistemi üçün baza kimi çıxış edən ali məqsədlərlə müəyyənəddirilir.

Dövlət qərarlarının qəbul edilməsi zamanı məqsədlərin seçilməsi və uzlaşması ilk növbədə, cəmiyyətin əksəriyyətinin və ya güclü təsirə malik qrupların maraqları ilə motivasiya olunur.

Məqsədlər yalnız ümumi şəkildə dövlət idarəetmə subyektinin fəaliyyət prosesinin istiqamətlərini müəyyənləşdirir. Növbəti mərhələ uzun müddətli ümumdövlət strategiyasının formalaşdırılmasından ibarətdir. Ümumi strateji istiqamət əsasında strategiya və sosial-iqtisadi inkişaf proqramı işlənib hazırlanır, ictimai həyatın digər sahələrində siyasət formalaşdırılır. Dövlətin ümumi strateji kursu həmçinin orta və uzun müddətli hökumət proqramlarında konkretləşir.

Məqsədi müəyyənləşdirməklə qərar qəbulu başa çatmır. Məqsəd müəyyən edilən kimi bu məqsədə nail olma yolları müəyyənləşdirilməlidir. İdarəetmə nəzəriyyəsi və praktikasında qərar qəbulunun aşağıdakı mərhələləri qeyd olunur: 1) mövcud alternativlər arasından məqsədlərə, verilmiş dövlət sisteminə xas olan prinsip və normalara uyğun olan variantın (layihənin) seçilməsi; 2) seçilmiş layihənin reallaşdırılmasının ehtimal olunan nəticələrinin təhlili (o cümlədən ekspertiza); 3) layihənin planlaşdırılması və işlənib hazırlanması; 4) konkret icraçıların müəyyən edilməsi; 5) layihənin həyata keçirilməsi üçün üsulların, vasitə və metodların seçilməsi.

Beləliklə, dövlət qərarlarının qəbulu dövlət maraqlarını ifadə edən məqsədlərin, bu məqsədlərin reallaşdırılması üçün fəaliyyət növlərinin istiqamətlərini, metod və vasitələrinin seçilməsini nəzərdə tutur. Qərar qəbuluna irəli sürülən əsas tələblər bunlardır və onlarla uzlaşmalıdır; a) qərar variantının siyasi, iqtisadi, sosial və hüquqi ekspertizası; b) qərar qəbulunun qanunla və ya yuxarı dövlət orqanı tərəfindən müəyyən olunmuş prosedurasına əməl olunması; v) seçimə subyektliv amillərin təsirini minimallaşdırmaq vacibdir.

Dövlət qərarlarının icrası onların qəbulunun məntiqi davamıdır. Əgər qərar qəbul olunmuşsa, onda bu qərar yerinə yetirilməlidir. Öz növbəsində qərar qəbulu prosesi icra olunana qədər davam edir ki, bu da problemin, məqsədlərin üstün istiqamətlərin dəqiqləşdirilməsini, reallaşdırılan layihəyə yaranmış imkanları nəzərə almaqla düzəlişlərin aparılmasını nəzərdə tutur. Təcrübə göstərir ki, istənilən dövlət qərarı birdəfəlik akt olmayıb uzunmüddətli prosesdir. Qərar qəbulu prosesi qərarların icra olunması prosesindən əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Əgər qərar qəbulu məqsəd qoymadan (proqnozlaşdırma, proqramlaşdırma və planlaşdırmadan), ibarətdirsə, onda qərarların icrası məqsədə nail olmaqdır. Bu proses məqsədlərin obyektləşdirilməsi, proqram tapşırıqlarının ictimai subyektlərin praktiki fəaliyyət formasına çevrilməsidir. Qərar o vaxta qədər fəaliyyət layihəsi və onun gələcək nəticəsi kimi qalır ki, o idarə olunan obyektə nəzərdə tutulan real dəyişikliklər şəklində həqiqətə çevrilməmiş olsun. Qərarın icrası idarəetmə fəaliyyətinin finalıdır. İcraetmədə əsas məsələ məqsədin nəticəyə uyğun planlaşdırılmış nailiyyətlərin praktiki olaraq əldə edilməsi və beləliklə də, konkret tələbat və maraqların ödənilməsi və uzlaşmasıdır.

Qərarların icrası çoxmərhələli prosesdir. Bu idarəetmə şəraitinin xüsusiyyətlərinə uyğun olaraq qərar layihəsinin modifikasiya olunması, qərarın bilavasitə icraçılarının və reallaşdırma mexanizmlərinin təşkil olunma prosesi, zəruri təşkilati formaların yaradılması; icraya nəzarət; icranın nəticələrinin ümumiləşdirilməsi və qiymətləndirilməsindən ibarətdir.

Qərarların həyata keçirilməsinin yekunlarının ümumiləşdirilməsi və gələcək mümkün nəticələr dövlət idarəetməsinin yeni problemlərini və yeni imkanlarını aşkar etməyə imkan verir.

3. İqtisadi sistemində məqsədlərə uyğun qərarların uzlaşmasında əks əlaqə.

İqtisadi dövlət siyasətinin əsas tərkib hissəsidir və onun həll olunması dövlət tərəfindən yuxarı orqanlar vasitəsilə qəbul olunmuş və icra edilən məqsədlərə yönəldilir. İqtisadi siyasətdə məqsədlər ümumi şəkildə qərarlara uyğun olaraq müəyyən edilmiş ardıcılıqla həyata keçirilməlidir. Bu sahədə qərar qəbulunun uzlaşması əlaqələri və təşkilati proseslər bir-birindən asılı olaraq həyata keçirilməsi məqsədə nail olmaq üçün əsas kimi sayılır. Qərarın məqsədəuyğun olması subyektin məsuliyyətindən asılı olaraq qərarları qəbul edən və icra edən subyektlərin qarşısında duran əlavələrin, məhdudiyyətin və əks əlaqələrin qorunmasını tələb edir.

Ölkənin iqtisadi sisteminin quruluşu və təyinatı iqtisadi sistem kimi məqsədlərə yönəldilməsi qərarları vasitəsilə həyata keçirilir. Respublikada iqtisadi sistemin qlobal məqsədlərinə uyğun idarəetmə vəzifələrinin formalaşmasını tələb edir, bunun üçün iqtisadi sistem kompleks inkişafında qəbul etdiyi qərarları uzlaşdırmalıdır. İqtisadi sistemlərin qərarlarının uzlaşması üçün sistemin tərkib hissəsi arasında Nazirlər Kabinetində başlayaraq müəssisənin özü və onun quruluşu əks əlaqədə olmalıdırlar. Bunun üçün dəqiq informasiya olmalıdır.

Əks əlaqə idarəetmədə mühüm anlayışı olub, sistemin idarə edilməsinin nəticələrinin bu idarəetmə prosesinə əks təsirini, başqa sözlə desək, idarəetmədə idarəetmə obyektindən daxik olan informasiyadan istifadə edilməsini bildirir. Əks - əlaqəli idarəetmə sistemləri qapalı adlanır: onlarda səbəb nəticə hadisələrinin qapalı zəncirini ayırmaq olar.

Prosesin nəticələrinin artması onun özünü gücləndirdikdə əks - əlaqə müsbət, bu nəticələr prosesin özünü zəiflətdikdə isə əks əlaqə mənfi hesab edilir. Buna müvafiq olaraq əks - əlaqə müsbət olduqda prosesin azalan nəticələri prosesi zəiflədir, əks - əlaqə sistemin elementlərinin birləşdirilməsi "antiparalel birləşmə" adlanır.

Adətən, real iqtisadi idarəetmə sistemlərində idarəetmə obyektinin vəziyyəti barədə müxtəlif informasiyalardan istifadə edilən öz aralarında ardıcıl və paralel əlaqələrə malik olan bir neçə əks - əlaqə konturu mövcud olur. Bu cür sistemlərə çoxkonturlu sistemlər deyilir.

Dövlət idarəçiliyində əks əlaqə - dövlət idarəçiliyində fəaliyyətin nəticələrinin fəaliyyətin özünə təsiri. Dövlət idarəetmə sistemində iki əks əlaqə tipi mümkündür: obyekt əks əlaqəsi və subyekt əks əlaqəsi. Obyekt əks əlaqəsi idarəetmə obyektinin idarəetmə subyektlərinin idarəetmə təsirini mənimsəmə səviyyəsini, adekvatlıq dərəcəsini əks etdirir. Subyekt əks əlaqəsi dövlət idarəetmə subyektinin özünün daxili təşkili və fəaliyyətinin məqsədəuyğunluğu və səmərəliliyi ilə səciylənir. Subyekt əks əlaqələrə dövlət orqanlarının təşkili və fəaliyyətinin təhlili,

qiymətləndirilməsi və onların üzərində nəzarət, habelə vəzifəli şəxslərin öz vəzifələrini yerinə yetirmələri, hesabat, informasiya və s. daxildir.

Dövlət idarəçiliyinin əsasını dövlət siyasəti təşkil edir. Siyasi rəhbərlik əhəmiyyətinə görə idarəçiliyin ən yüksək səviyyəsidir. Odur ki, dövlət idarəçiliyi sistemində dövlət qərarlarının işlənilib hazırlanmasının ümumiləşdirilmiş forması siyasi kursun – dövlət strategiyasının seçilməsidir. Siyasi seçim ölkənin inkişafının uzunmüddətli, ümumi məqsədlərinin və buna müvafiq əsas məqsədlərin həyata keçirilməsi üçün dövlətin fəaliyyətinin təşkili və inkişafından ibarətdir.

Çoxlu ümumi məqsədlər içərisindən dövlət üçün ali və təxirəsalınmaz hesab edilən aşağıdakı kimi məqsədlər ön plana çəkilir:

- müvafiq siyasi sistemin və siyasi rejimin qurulması və qorunması;
- dövlətin mövcudluğunun əsası kimi cəmiyyətin vahidliyinin (birliyinin) təmin edilməsi;

- cəmiyyətin (əhalinin) ümumi mənafelərinin təmin edilməsi və milli dəyərlərinin qorunması;

- dövlətin və cəmiyyətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi;

- xarici ölkələrlə qarşılıqlı əlaqələrin təmin edilməsi;

Bu məqsədlər dövlətin başlıca funksiyasını ifadə edir və dövlət siyasətinin (cəmiyyətin idarə edilməsinin) əsasını təşkil edir.

Qərarların qəbulu prosesinin strukturunda əsas elementlər bunlardır:

- tələbat və mənafeləri əks etdirən məqsəd və ya məqsədlərin məcmusu;

- qərarların qəbulu üçün daxil olan informasiyalar;

- alternativ variantın seçilməsi üçün meyarın müəyyənləşdirilməsi.

Qərarın qəbulunda və onun hər bir aspektin geedişatında müəyyən mərhələni icrasında hadisələrin bir-biri ilə sıx əlaqədə və eyni zamanda onların informasiya çatdırılması, yerinə yetirilməsi və nəzarət prosesləri əks rəbiyyətə məruz qalırlar. Fəaliyyət və onların nəticələrin qiymətləndirilməsində əks rəbiyyənin rolu böyükdür. Əks rəbiyyə özünü bu vaxtından öz tələbini qarşıya qoyur ki, işin yekuna çatmaq və ya qərarın yerinə yetirilməsi gələcəydə cəmiyyətin tələb olunan yollarının tapılması və onun icrasını tələb edir.

Qərarların reallaşdırılmasına nəzarət idarəçiliyin əsas funksiyalarından biridir. Müasir idarəçilik nəzəriyyəsi təsdiq edir ki, yalnız nəzarət sisteminin birbaşa tətbiqi ilə təşkilat öz məqsədlərinə çatmasını təmin edə bilər. Nəzarətin mahiyyəti qərarın istiqamətinin, idarəçilik fəaliyyəti üsullarının və bu fəaliyyətin nəticəsinin məqsədə uyğunluğundan ibarətdir. Nəzarət son nəticədə obyektin planlaşdırma vəziyyətinə necə çatdırılması üçün bütün imkanları xarakterizə edir və vacib olarsa onun təzədən işlənməsini tələb edir.

Belə vəziyyəti yaranması tələblərə uyğun olaraq təzədən işin istiqamətini tənzimləmək vacibdir və baxılan işlərin icrasına düzəlişlərin verilməsini qarşıya qoyur.

4. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəçiliyi arasında əlaqə

Dövlət idarəçiliyinin müxtəlif hüquqi şərh və tərifləri mövcuddur. Onun nisbətən geniş şərtləri daha əsaslı hesab olunur: dövlət idarəçiliyi hakimiyyətin həyata keçirilməsi formalarından biridir (***A. Y.Luney***); dövlətin insanların ictimai həyat fəaliyyətinə praktiki, təşkiləddici və tənzimləyici təsiridir (***Q.Katamançuk***): ictimai münasibətlərin tənzimlənməsi, həm ictimai, həm də şəxsi işlərin idarə olunması istiqamətində bütün dövlət aparatının fəaliyyətidir (***B. P.Kuraşvili***).

Dövlət idarəçiliyinin bu və digər şərtlərinin, eləcə də onlarla bağlı olmayan şərtlərin məzmun baxımından konkretləşdirilməsi dövlət idarəçiliyi anlayışına dair çoxsaylı təriflərin yaranmasına səbəb olmuşdur. Bunlara dövlət idarəçiliyinin aşağıdakı ***təriflərini*** aid etmək olar:

- daimi fəaliyyət göstərən dövlət idarəçilik aparatı tərəfindən icra-sərəncam verici funksiyaların həyata keçirilməsindən ibarət olan dövlət fəaliyyətinin ***praktiki və təşkilati elementi kimi***;

- qanunlar əsasında və onların icrası məqsədi ilə həyata keçirilən, dövlət funksiyalarının gündəlik praktiki yerinə yetirilməsindən ibarət olan dövlətin icra-sərəncamverici fəaliyyətinin təşkiləddici elementi kimi;

- dövlətin icra-sərəncamverici orqanlarının qanunların əsasında və icrası məqsədi ilə həyata keçirilən, xalq təsərrüfatının, büdcənin inkişaf planlarının yerinə yetirilməsinə, hüquq qaydasının və xarici təhlükəsizliyin təmin edilməsinə, maarifçiliyin, elmin, mədəniyyət və səhiyyənin inkişafına yönəldilmiş fəaliyyəti kimi;

- dövlət və ya bələdiyyənin icra-sərəncamverici orqanlarının hüquqi aktları qəbul etməsi, bu aktların və qanunvericilik (nümayəndəli) orqanlarının aktlarının icrasının təşkili və nəzarəti vasitəsi ilə idarəetmə obyektinə təsirin göstərilməsi üzrə fəaliyyəti kimi.

Dövlət idarəçiliyinin xüsusi sosial institut kimi təqdim olunması hakimiyyət bölgüsünün yaranması ilə baş verir.

Dövlət idarəçiliyi dövlət hakimiyyətinə qarşı qoyulmamalıdır. Çünki dövlət idarəçiliyi məhz dövlət hakimiyyəti orqanları və onları təmsil edən vəzifəli şəxslər tərəfindən həyata keçirilir. Bu nöqteyi-nəzərdən dövlət orqanlarının dövlət hakimiyyəti orqanlarına və dövlət idarəetmə orqanlarına təsnif olunması fikri m i/xə məqbul sayıla bilməz, çünki hər bir dövlət hakimiyyət orqanı bu və ya digər dərəcədə idarəetmə funksiyalarını həyata keçirir və bu mənada dövlət idarəetmə orqanı qismində çıxış edir.

Dövlət hakimiyyəti idarəetmə ***obyektinə praktiki, fəal təsiri*** məhz dövlət idarəçiliyi formasında ***tam həcmdə*** göstərir. Beləliklə, elmi-hüquqi baxımdan ***dövlət idarəçiliyi*** ~ dövlət hakimiyyətinin bütün qolları arasında konkret. sistemli qarşılıqlı əlaqənin təşkili üzrə hüquqi cəhətdən rəsmiləşdirilmiş fəaliyyətdir.

Bu nöqteyi nəzərdən dövlət hakimiyyəti ilə dövlət idarəçiliyi arasında qarşılıqlı əlaqə dövlət hakimiyyətinin müxtəlif qolları arasında hüquqi münasibətlər sistemi kimi müəyyən edilə bilər. Hakimiyyətin qolları vasitəsi ilə cəmiyyət və fərdin müxtəlif həyat sahələrinə praktiki, konkret təsir göstərilir, bunun nəticəsində də onlara məxsus hüquqların, azadlıqların həyata keçirilməsi və hüquqi öhdəliklərin icrası üçün lazımı əsaslar yaradılır.

Dövlət idarəçiliyi dövlət hakimiyyətinin hər bir növünə aktiv şəkildə təsir göstərməklə həll olunmayan məsələləri üzə çıxartmaq iqtidarına malikdir. Beləliklə, dövlət idarəçiliyində, dövlət hakimiyyətinin cəmiyyətin inkişafına ümumi praktiki təsir kanalında dövlət hakimiyyətinin bütün növlərinin xüsusiyyətləri (anları) özünü biruzə verir: idarəetmə yarımnovlərinin *təsis edilməsi*, norma yaradıcılığı (hökumət qanunlarının, qərarlarının, nazirlik və idarələrin əmr və təlimatlarının qəbul edilməsi), qanunların *icrası* və hakimiyyətin həyata keçirilməsinə *nəzarət*.

Dövlət hakimiyyətinin və dövlət idarəçiliyinin qarşılıqlı fəaliyyəti *hüquq, qanun, normativ hüquqi sistemin* vasitəsi ilə həyata keçirilir. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəçiliyinin inkişaf etmiş sistemində *insan hüquq və azadlıqları dövlət hakimiyyəti, dövlət idarəçilik və yerli idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin məna və məzmununu müəyyən edirlər*. Daxili quruluşun özü, bütün hakimiyyət və idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin təşkili insan hüquq və azadlıqlarının təsbit olunması və həyata keçirilməsi məsələsinə tabe olmalıdır. Dövlət hakimiyyəti və idarəçiliyinin fəaliyyət əsasını təşkil edən qanunun özü onun hüquqa uyğunluğu nöqteyi nəzərdən qiymətləndirilməlidir. Dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəçiliyi uzun müddət idarəetmənin həyata keçirilməsi üçün lazım olan müxtəlif idarəetmə texnologiyaları ilə izah olunurdu. Bu cür texnologiyaların dərk edilməsinə olan yanaşma bu mövqenin üzərindən məhdudiyyətləri götürməyə imkan verir. İlk növbədə bu nöqteyi nəzərdən dövlət hakimiyyəti və dövlət idarəçiliyi müxtəlif fəaliyyət üsulları, prosedur və nəticələri ilə fərqlənən subyektlərin spesifik fəaliyyət sistemləri qismində çıxış edirlər.

Xalq dövlət hakimiyyətinin mənbəyi, daşıyıcısı və subyektidir, lakin dövlət idarəçiliyini bilavasitə həyata keçirə bilmir. Xalq təsisəddici hakimiyyət hüququna malik olmaqla sosial birlik kimi həmin hakimiyyəti referendum, səsvermə yolu ilə həyata keçirir. Xalq tərəfindən həyata keçirilən dövlət hakimiyyətinin nəticəsi bu cəmiyyətin təşkilinin əsas prinsiplərini müəyyən edən konstitusiyanın qəbul edilməsi ola bilər.

Fəaliyyətin bu cür üsulları, proseduru və nəticələri zəruri olsa da, dövlət idarə- çiliyində qanunvericilik, icra, məhkəmə hakimiyyətlərinin konkret şəkildə qar- şılıqlı fəaliyyəti mütləq amildir. Bu fəaliyyət müxtəlif idarəçilik qərarlarının qanunlar, əmrlər, sərəncamlar formasında qəbul edilməsi və icrası yolu ilə həyata keçirilir. Sosial keyfiyyətləri özündə cəmləşdirən dövlət hakimiyyəti dövlət idarəçiliyi vasitəsi ilə sanki insan hüquq və azadlıqlarının təminatı mexanizmləri şəklində öz məhsul və xidmətləri ilə cəmiyyətə və fərdə qaydır. Dövlət idarəçiliyi yalnız dövlət hakimiyyətinin cəmiyyət və fərdin əlaqəsini təmin etmir, həm də cəmiyyət və fərdlərin dövlət hakimiyyəti orqanları ilə əks əlaqəsinin zəruri kanalı qismində çıxış edir.

Qanun hüququn normativ baxımdan təsbit edilməsinin əsas üsullarından biridir. Eyni zamanda qanun norma yaradıcılıq fəaliyyətinin nəticəsi və dövlət idarəçiliyinin normativ əsası qismində çıxış edir.

Qanunla yanaşı, qanuna tabe olan, normativ-hüquqi aktlar sistemində aliliyə malik hüquqi normaların digər zəhəri formaları, eləcə də «normativ hüquqi sistem» anlayışı ətrafında cəmləşən digər hüquqi vasitələr də mövcuddur. Bu sistem hüquqla əlaqə baxımından özündə insan münasibətlərinin rəngarəngliyini, varlığını əks etdirən hüququn təsbit və təminatının üsul və vasitələr sistemini kəsb edir. Normativ hüquqi sistemin mahiyyəti sosial subyektlərin hüquq və vəzifələrinin, onların həyata keçirilmə və icrası proseslərinin təsbit olunmasından ibarətdir. Normativ hüquqi sistemin qeyd olunan xüsusiyyətlərini nəzərə alaraq onun daha ətraflı tərifini vermək olar: *normativ hüquqi sistem - hüquqi qanun və normaların, onların rəngarəng və müxtəlif kompleks və institutlarının sistemidir*. Bu kompleks və institutların vasitəsi ilə dövlət insanın hüquqlarını, azadlıq və vəzifələrini müəyyən edir, o cümlədən ictimai münasibətləri tənzimləyir və onların inkişafının konkret sosial yönümünü təmin edir.

Normativ hüquqi sistem dövlət hakimiyyəti tərəfindən ictimai münasibətlərə idarəçilik təsirlərinin dəqiq təşkili istiqamətində bir alət kimi istifadə olunur və cəmiyyətin həyatında həm pozitiv, həm də neqativ rol oynaya bilər. Ona görə də bu sistem çərçivəsində hüququn təsbit və təmin olunması olduqca vacibdir. Belə halda dövlət idarəçiliyi də hüquqi xarakter əldə edir.

Dövlət hakimiyyəti ilə dövlət idarəçiliyi arasında mövcud olan qarşılıqlı əlaqənin səmərəliliyi qanunun hüquqa uyğunluğundan, hüququn bütün normativ hüquqi sistemdə təzahür tapmasından asılıdır.